

bitig

MSKÜ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

bitig

**MSKÜ Journal of Faculty
of Letters and Humanities**

Yazar / Author

Sinan Alper SAKA

Adres: Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı

e-posta:
sinanalpersaka@posta.mu.edu.tr

Atıf / Citation

Saka, Sinan Alper (2021),
“Gurlular”, *bitig Edebiyat
Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, s.
460-464.

KİTAP İNCELEMESİ

Book Review

Gurlular

**Vural Öntürk (2020), *Gurlular*, edt. Halil İbrahim
Binici, İstanbul: Selenge Yayınları, 128 s.**

Müellif Arş. Gör. Dr. Vural Öntürk, Ortaçağ Tarihi alanında değerli araştırmalarla iştigal olan ve doktora tezini Gurluların Siyasi Tarihi üzerine ifa etmiş bir akademisyendir. Farsça ve İngilizce bilen Öntürk, yüksek lisans tezini, İran İslam Tarihi açısından oldukça elzem bir hüviyete sahip olan ve müellifleri bilinmeyen “Tarih-i Sistan” adlı eserin tercüme ve tanıtımı üzerine yapmıştır. Mamafih, Selçuklu ve Gazneli Devletleri hakkındaki makaleleri muhtelif kıymetli dergilerde yayınlanmıştır.

Vural Öntürk tarafından hazırlanmış olan “Gurlular” adlı eser 2020 yılında Selenge Yayınları tarafından basılmıştır. Eserin konusu olarak belirlenmiş olan Gurlu Devleti, coğrafi olarak Türkistan sahası içinde toprakları bulunmakla beraber, devleti tahsis eden Gurluların menşei konusu, tarihçiler tarafından muğlak bir husus olarak görülmektedir. Eserin seçilmesindeki sebep; Genel Türk Tarihi alanında çalışmakta olan inceleme sahibinin bahsi geçmekte olan topluluk ile Türkler arasında bulunan güçlü coğrafi, demografik ve menşei ilişkileri incelemek istemesidir.

Vural Öntürk’ün Gurlular adlı kitabı kahir ekseriyetiyle siyasi tarih üzerine yoğunlaşmış bulunup, tüm hükümdarların kendi dönemlerinde yaşanan olaylara ışık tutmaya

çalışmıştır. Eserin girişinde mufassal bir çalışma olmasa da yaşadıkları coğrafya ve menşeleri konusunda okuyucu ile bazı anekdotlar paylaşılmıştır. 128 sayfalık çalışmanın oluşmasında 10-13. yüzyıl arasında Gurlular hakkında malumat paylaşımında bulunan seyyah, tarihçi ve bilginlerden istifade edilmiştir. Yazarın işlemiş olduğu konu, üzerine az çalışma yapılmış bir sahada bulunmakla beraber zengin yazılı kaynaklara sahip olmaması dezavantajına da sahiptir.

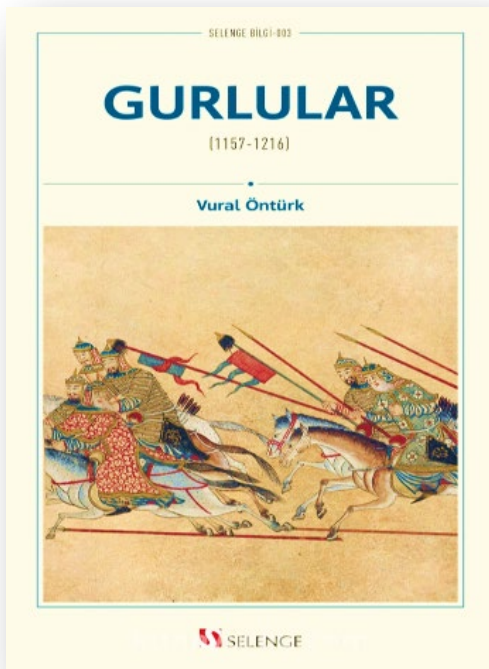
Çalışmanın başlığına bakıldığında yazar tarafından bir konu daraltılması yapılmadığı ve konunun en geniş haliyle anlatılacağı iddiası güttüğünü göstermektedir.

Eserde Gurlu Devleti'nin sınırlarını gösteren haritalar ile birkaç minyatür resim bulunmakla beraber herhangi bir grafik, tablo veya çizelgeye yer verilmemiştir. Kitabın dil yapısının ağıdalı kullanımdan uzak, sade ve anlaşılır bir şekilde olduğu görülmektedir.

Müellif Vural Öntürk'ün eserinde yer ayırdığı siyasi tarih bölümünde okuyucunun ilgisini çeken bölümler ve bilgiler paylaşılmasına rağmen kitap içeriğinin kitap ismini karşılayamadığı gözlemlenmektedir. Çalışmanın %10'luk kısmı kökenleri, %85'lik kısmı siyasi tarihlerine ayrılan Gurluların, iktisadi ve sosyal yaşamlarına dair neredeyse hiçbir bilginin varlığı bulunmamaktadır. Devletin ismi ile takdim

edilen bir eserin içerisinde beşeri bilimler ile ilgili kısımların bulunmaması, üzerinde çalışılan konunun daraltılmadığını ve daraltılmayan başlık ile içeriğin paralel gitmediğini göstermektedir.

Çalışmanın büyük kısmında görülmekte olan siyasi tarih anlatımında takip edilen yöntem ağırlıklı olarak birincil kaynakların takibi olmuştur. Araştırma yapılırken ilk olarak dikkat edilmesi gereken kaynak türü olan birincil kaynakları eserinde kullandığı görülen yazar, bu noktadan hareketle eserine

büyük bir destek sağlamıştır. Ancak bu hususta ilk göze batan unsur; apa ya da sayfa altı kaynak gösteriminin bulunmamasıdır. Oldukça mühim bir alanda ve özellikle de kaynak darlığı görülmekte olan bir konuda hazırlanmış çalışmayı incelemekte olan okuyucu, tarihi bir eseri hikâye kitabından ayırt edebileceği materyallere sahip olmalıdır. Tarih alanında bu koşulun sağlanabilmesindeki en büyük araç, eserin hazırlanırken hangi kaynaklardan faydalandığının okuyucuya sunulmasıdır. Eserin sonunda bulunan kaynakça kısmında görülmekte olan istifade edilmiş kaynakların hangi sayfadaki hangi cümleye ait olduğu sorunsalı göze çarpan oldukça mühim bir eksiktir.

Eserin yazarı daha çok literatürde oldukça az rastlanılmış ancak büyük önem arz etmekte olan bir topluluğu inceleyerek marjinal bir çalışmaya imzasını atmış bulunmaktadır. Menşei konusunda herhangi bir netliğin sağlanamadığı bir topluluk olarak görülen Gurlular meselesi, coğrafi olarak Türk milletinin yüzyıllar boyunca mesken tuttıkları topraklar üzerinde gerçekleşmiştir. Eser, Gurluların menşei konusunda tatmin edici malumatlar barındırmasa da Gazneliler, Delhi Sultanlığı, Selçuklu İmparatorluğu gibi Türk devletleri ile arasında olan münasebetler hakkında ihtiva ettiği bilgiler itibariyle zengindir. Bu açıdan eserin, Orta Çağ dönemi çalışmalarına dair olumlu bir katkıda bulunduğundan söz edilebilir.

Kitabın sonuç kısmında zuhur eden “*destanlarda, ana kaynaklarda ve araştırma eserlerinde geçen birtakım bilgiler devletin Türk kökenli olma ihtimalini arttırmaktadır*” yorumuna karşın eserin iç kısmındaki bazı bölümlerde verilen malumatlar Gurluların Türk olmadığı bahsini güçlendirecek pozisyonda bulunmaktadır. “*Devletini eski gücüne kavuşturacak kudrete sahip olmayan Hüsrev Melik’e karşı her yerde Türk ve yerli emirler yüz çevirmişti. Sultanın en büyük merakı Türkistan’dan Türk çocukları getirip yetiştirmektir. Öyle ki gulamlarının çoğu Türklerden oluşuyordu.*” (Öntürk 2020: 80). Gurlular hüküm sürdükleri devirde Türkistan coğrafyası içerisinde hâkimiyet alanı bulup, Türk boylarına uzun bir süre ev sahipliği yapmışlardır. Zira kökenlerinin aidiyeti konusunun ihtilafli olarak görülmesinden dolayı, yapılmakta olan çıkarımı destekleyecek argümanların güçlü ve sağlıklı olması beklenmektedir. Aksi takdirde okuyucu nezdinde öne sürülmekte olan iddianın geçerliliği hususunda soru işaretlerinin devam etmesine sebebiyet verecektir. O dönemde yaşamış olan İranlı tarihçi Cüzcani’ye göre Gurluların, Arap asıllı İran hükümdarı Dahhak’ın

soyundan geldikleri belirtilmektedir (Sıddıquı 1999: 207-2011). İranlı şair Firdevsi'nin yazıp Gazneli Mahmut'a takdim ettiği Şahname adlı eserde kral Dahhak ile ilgili geniş bilgiler mevcuttur. İslam müelliflerinde ise çelişkili bilgilerin paylaşıldığı (Ayan 2011: 40). Gurluların kökenleri hususunda henüz geçerli olan bir görüş bulunmamakla beraber devleti meydana getiren kabilelerin İrani geleneklere bağlı ve İslam dinini çevresine göre oldukça geç tarihlerde kabul ettiği bilinmektedir (Gumilev 2003: 344).

Çalışmanın siyasi tarih bölümünde Sultan Gıyaseddin ile en parlak dönemini yaşadığı bilgisi verilen devletin, 43 sene boyunca onun yönetiminde refah seviyesinin artmasından ve daima girdiği savaşlarda muzaffer olmasından bahsedilmiştir (Öntürk 2020: 75). Gurlu tarihinin en önemli ismi olarak gösterilen Sultan hakkında okuyucu ile paylaşılan bilgiler doyurucu olmakla birlikte mufassal biçimde takdim edilmiştir. Girmiş olduğu savaşlar, hanedan içindeki çekişmeler, diğer devletlerle olan münasebetler aktarılırken Cüzcani gibi birincil kaynaklardan istifade edilmiş olursa da bu kaynakların isminin oldukça az geçtiği görülmektedir. Yükseliş döneminin mimarı olarak anlatılmakta olan Sultan Gıyaseddin döneminde ayrıca Hindistan ve çevresinde yeni bir dönemin başladığının habercisi olan Delhi Sultanlığı'nın nasıl tahsis edildiğine dair bilgiler paylaşılmıştır. Paylaşılan bilgiler detaylı olmakla beraber neden-sonuç ilişkisini göstermesi açısından da oldukça başarılı olarak okuyucunun bilgisine sunulmuştur.

Yazarın eserindeki iddiasının ne olduğu konusu arandığında Horasan, Afganistan ve Hindistan coğrafyalarında oluşan siyasi oluşumların en önemli unsurlarından birinin Gurlular olduğu ve yaşadıkları dönem içinde İslam tarihinde önemli bir yer tuttıkları görüşünde bulunulduğu görülmektedir (Öntürk 2020: 119). Gurluların, oluşumuna doğrudan katkıda bulunduğu Delhi Sultanlığı, Hindistan'ın farklı yerlerinde 19. yüzyılın ortalarına kadar sürecek olan Türk idarelerinin temeli mahiyetinde bulunmaktadır. Horasan ve Afganistan bölgelerinde üç asır boyunca bağımlı, özerk ya da bağımsız olarak varlığını sürdürmüş olan Gurluların, yazarın iddiasında dile getirmiş olduğu üzere siyasi tarih alanında bölge coğrafyasındaki payı oldukça büyüktür. Nitekim kültür çeşitliliği olarak oldukça zengin bir yapıya sahip olan coğrafya içerisinde, devlet ile bu topluluklar arasındaki münasebetlere bölge tarihi açısından büyük önem arz etmesine rağmen eserde yer verilmediği görülmektedir. Yürüttüğü faal politikalar sonucu Hindistan gibi oldukça elzem bir

coğrafyanın kuzeyinde etkili olarak, ülke tarihine sirayet etmiş bir devletin (Çeçen 2021: 81), başta Hindular olmak üzere diğer din mensupları ile olan ilişkilerine yer verilmemesi de eksik bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Gurlu Devleti'nin Kuzey Hindistan'a girmesi ile başlayan Müslüman fetih dönemleri, Hinduların yüzyıllar boyunca yaşadıkları ve oldukça kalabalık oldukları bir coğrafyada meydana gelmiştir. Bu olayın uzun dönem itibariyle dünya tarihi açısından önemli sonuçlara yol açtığı bilinmekte iken Gurlu-Hindu ilişkilerinin, Gurlu Devleti çalışmalarında kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Gurlular, Türk dünyasının kalbi niteliğindeki topraklarda hüküm sürmelerine rağmen Türk tarihçileri, İslam dininin doğuda yayılmasında büyük emekleri bulunmasına rağmen ise İslam tarihçileri tarafından yeterli önem gösterilmeyen bir topluluk olmuştur. Kuşkusuz bunun altında yatan en büyük sebep; kaynakların yetersiz olmasıdır. İncelemesi yapılmış olan eserin sahibi Vural Öntürk, üzerinde oldukça az çalışılmış bir konu seçerek literatüre büyük ölçüde spesifik bir çalışma kazandırmış olsa da kitabın akademik hüviyetinin zayıf kaldığı gözlemlenmiştir. Eserin içeriğinde hiçbir kaynağın belirtilmeyerek sadece kaynakça kısmında nereye ait oldukları belirsiz bir şekilde takdim edilmeleri, eserin en büyük noksan tarafı olarak değerlendirilmiştir. Kitabın içeriği, başlığın ağır yükü altında ezilmiştir. Menşei bakımından muğlak bir konu hakkında yeterli kaynak ibraz edilmemesine rağmen bir tarafa daha ağır bastığı şeklinde mütalaa edilmesinin tarih ilmi içerisinde sağlıklı bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu hususların tenkit edilmesine karşılık Gurlu yönetiminin diğer devletler ile arasındaki münasebetleri ve tüm hükümdarlarının tasnifi ile mufassal içerikleri oldukça kıymetli görülmüştür. Orta Çağ Müslüman dünyası içerisinde değerli faaliyetlerde bulunmuş ve farklı topluluklara sosyokültürel sahada sirayet etmiş Gurluların araştırılmasında, istifade edilebilecek kaynaklardan biri olarak değerlendirilmiştir.

Kaynakça

- Ayan, Engin (2011), "Gurluların Menşei Meselesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV/16, 40.
- Çeçen, Anıl (2021), *Türk Devletleri*, Ankara: Astana Yay.
- Gumilev, L. N. (2003), *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, İstanbul: Selenge Yay.
- Sıddıquı, İqtıdar Husain (1999), "Gurlular", *İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 207-211.